

TORROELLA, Pere: *Obra completa*, ed. Francisco Rodríguez Risquete, Barcelona: Barcino, 2011; «Els Nostres Clàssics», col·lecció B, vols. 31 i 32.

MARTA MARFANY

Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge
marta.marfany@upf.edu

L'editorial Barcino presenta, a càrrec del professor de la Universitat de Girona Francisco Rodríguez Risquete, l'*Obra completa* de Pere Torroella, un dels poetes més prolífics i influents del segle xv a la Corona d'Aragó. Els dos volums que formen l'obra són la culminació dels deu anys de recerca que Rodríguez Risquete ha dedicat a la vida i a l'obra de l'escriptor empordanès. Amb una metodologia impecable, que combina la investigació d'arxiu, l'estudi dels manuscrits i la lectura acurada dels textos, l'autor reconstrueix la vida de Pere Torroella, en fa l'edició crítica i anotada de l'obra completa —la poesia en català al volum I; la poesia en castellà i la prosa catalana i castellana, al volum II— i l'explica en el seu context històric i literari. El conjunt és altament innovador: a través de nombrosos documents fins ara inèdits, amb interpretacions sòlidament argumentades i gràcies a un bon coneixement de la literatura romànica, Rodríguez Risquete recompon un dels períodes més rellevants de la lírica hispànica.

Nascut pels volts de 1420 segurament a la Bisbal, fill d'una família de la petita noblesa, Pere Torroella ingressà de ben jove a la cort de Joan de Navarra i el 1438 ja era escuder del seu fill Carles de Viana. Participà al costat del rei en les campanyes castellanes, per exemple en la batalla de Medina del Campo (1441), i ascendí dins la casa reial, com demostren els diversos càrrecs que hi ostentà. Així, el 1451 Joan de Navarra l'envià com a tutor del seu fill Joan d'Aragó a la cort d'Alfons el Magnànim a Nàpols, on residí fins al 1458. Segurament durant el període napolità fou ascendit a cavaller (el primer document on consta explícitament el seu ascens militar és de 1455). En morir el rei Alfons el Magnànim el 1458, Torroella marxà a Sicília i després a Barcelona al costat de Carles de Viana, per a qui féu diverses gestions com a ambaixador. L'estret lligam que l'unia amb el príncep degué ser el motiu que el féu decantar pel bàndol de la Diputació durant la Guerra civil (1462-1472), tot i que el 1464 ja tornava a gaudir del favor de Joan II i, després de la guerra, exercí de comissari reial i participà activament a les Corts de Barcelona. Aquestes són només les línies bàsiques d'un periple vital descrit amb tota mena de detalls al primer capítol de la Introducció (vol. I, ps. 11-54), sustentat en un apèndix de documents (vol. I, ps. 167-197) la majoria dels quals eren fins ara desconeguts. A l'últim apartat d'aquest capítol s'estableix la cronologia de l'obra literària de Pere Torroella, prou precisa en alguns casos: algunes peces es poden datar amb seguretat durant l'etapa navarresa, per exemple, la *Complanta per la mort d'Agnès de Clèves* (XLIII), l'abril de 1448, o la *Lletra per consolació de la mort de Martín de Ansa*

(XLIV), entre setembre i novembre de 1451; d'altres foren escrites durant l'etapa napolitana (1452-1458), com l'intercanvi poètic amb Diego del Castillo (XLI) o el poema *Yerra con poco saber* (XXXII), que fou musicat per Juan Cornago, al servei d'Alfons el Magnànim a Nàpols; abans de la guerra, ja a Catalunya, participà en el Cicle satíric contra Bernat del Bosc (XLII), probablement de 1460-1461, igual que els intercanvis epistolars amb Bernat Hug de Rocabertí (XLVIII) i amb Francesc Ferrer (XLVIX); a Nàpols o després a Catalunya escrigué el seu sonet (XIV), la primera mostra d'aquest gènere en català; de després de la guerra daten la glossa (XXXIX) al seu famós *Maldecir de mujeres*, dels anys 1474-1477, i la correspondència amb Romeu Llull i Francesc Alegre (L), de 1479-1482. De l'estudi dels manuscrits i de la lectura minuciosa dels textos, l'autor n'extreu dades que, d'acord amb les obres datades, permeten situar la composició de tota la poesia catalana i de bona part de la castellana durant els anys 1440-1455 (a la cort de Navarra i a Nàpols, doncs), i les proses no datades entre 1445-1462.

A la segona part de la Introducció (ps. 55-73), Rodríguez Risquete presenta el context cultural de les corts de Joan de Navarra (després Joan II d'Aragó), d'Alfons el Magnànim i de Carles de Viana, les tradicions literàries que hi eren vigents, i hi aprenem quins escriptors conegué Torroella. Així, a tall d'exemple, a la cort navarresa Torroella coincidí amb poetes de tradició castellana, com Juan de Dueñas i Lope de Estúñiga, i de tradició catalana com Lluís de Vila-rasa, i a Nàpols amb Joanot Martorell, el castellà Juan de Tapia i l'humanista italià Giovanni Pontano. Aquest és un dels apartats destacats del llibre, amb moltes dades noves tant per als poetes catalans com per als castellans: en són una petita mostra les notícies sobre Diego de León (vol. I, p. 56), Francí Bussot (vol. I, p. 69) i Juan de Villalpando (vol. I, p. 71), la identificació del poeta mossèn Navarro amb el valencià mossèn Francesc Navarro (vol. I, p. 63), l'adscripció del músic Juan Cornago a la cort del Magnànim des del 1452 (vol. I, ps. 64-65) o la descripció dels ocis literaris del príncep de Viana (vol. I, ps. 66-67). La reconstrucció de l'ambient cultural d'aquestes corts es completa al capítol «Els models de l'escriptura» de la Introducció (vol. I, ps. 84-104), en el qual es detallen les tradicions literàries de cadascuna i els models presents en l'obra de Torroella.

L'ascens cortesà de Pere Torroella s'explica també en bona mesura gràcies a una formació intel·lectual que el distingia i a l'eminència i el prestigi que anà assolint com a poeta versat en l'amor, expert en teoria erotològica —els debats epistolars en són l'exemple més clar—, l'obra del qual era rica de referents provinents de les tradicions provençal, catalana, castellana, francesa i italiana. En efecte, fruit de la seva trajectòria itinerant i cosmopolita, Torroella s'amarà de les tradicions i les novetats literàries de les corts de les quals formà part. Com assenyala Rodríguez Risquete, «Torroella és una síntesi del llegat líric, i la seva poesia es presenta com un projecte ambiciós que fa compatibles les diverses veus presents a les corts aragoneses de l'època» (vol. I, p. 109). Una síntesi lírica que s'opera al voltant de la figura central d'Ausiàs March i que fa de Torroella l'artífex

del primer ausiasmarquisme peninsular. La seva obra suavitza l'eixutesa de March, en modera la part més escolàstica i científica integrant-la en el registre trobadoresc i trasllada lèxic, imatges i motius marquians a gèneres musicals com el lai, la balada o la dansa. L'ausiasmarquisme de Torroella, de caràcter superficial, és explicat a través d'una dissecció precisa i sistemàtica de vocabulari, temes i motius dels seus versos que remetent a Ausiàs March (vol. I, ps. 88-89). La cultura poètica de Pere Torroella i la manera com s'articula en la seva obra s'illustren magníficament al capítol «La tradició i el taller de l'escriptura» (vol. I, ps. 104-110) a través de l'anàlisi de tres poemes: al poema I, *No m'ajut Déu si vós no m'ajudau*, Torroella hi desenvolupa el tema de l'amor més enllà de la mort amb el llenguatge característic de March, però amb records de Jordi de Sant Jordi i ressons de la poesia italiana; i als poemes IV, *Ara pots fer, Amor, tes voluntats*, i XV, *D'un cors adorn, amigable, gentil*, Torroella parteix del poema CI d'Ausiàs March (*Lo viscabí qui's troba'n Alemanya*), els temes i el lèxic del qual li fan evocar llocs de Petrarca, dels trobadors, del francès Oton de Grandson i de poetes catalans com Gilibert de Pròixida, Jordi de Sant Jordi i Martí Garcia. Tal com resumeix l'autor, «partint d'un motiu tòpic o marquian [...], aconseguieix complementar-lo amb les diferents variants que el motiu ha rebut al llarg de la tradició vigent» (vol. I, p. 109). Aquesta manera de llegir March, especialment la combinació amb Petrarca, fou una novetat de Torroella que va fer forat en la poesia posterior. Al llarg dels dos volums de l'obra, Rodríguez Risquete traça les principals línies de força de la tradició poètica catalana a través de l'obra de Pere Torroella: des de Pròixida, Febrer i Jordi de Sant Jordi, passant per Ausiàs March i Martí Garcia, fins a autors que reberen la influència del poeta empordanès —com Ramon Boter, Joan Rocafort o Francesc Borgonyó—, puntualitzant-ne els elements francesos, italians i castellans.

Seria llarg enumerar totes les aportacions d'aquesta obra a una major comprensió de la poesia del segle xv. N'hi ha en cadascuna de les seves pàgines: des del capítol de caràcter general en el qual s'explica la concepció de l'amor a l'època i el sentit de termes poètics usuals com «alt», «delit», «grat» o «opinió» (vol. I, ps. 79-81), fins a l'acurat estudi ecdòtic (vol. I, ps. 116-165) —amb hipòtesis importants com la dels cançoners J, N i L, o la de P i O², o la possible pertinença del «Cancionero de Herberay des Essarts» a Carles de Viana— i, sobretot, en els davantals i l'anotació dels textos (vegeu-ne detalls a la nota al sintagma «cor gentil» del poema IX, al davantal que encapçala el sonet (XIV) i a la nota als vv. 3-6 del poema XI, sobre la connexió amb March i Petrarca; i, en conjunt, cal destacar l'anotació als debats epistolars del segon volum). És un treball fet amb rigor, pulcre, en el qual es conjuguen les qualitats de l'historiador, el filòleg i el lector intel·ligent de poesia. En definitiva, l'*Obra Completa* de Pere Torroella escriu un nou capítol de la història de la literatura catalana del segle xv.